

ВАЖЛИВА ВІХА В РОЗВИТКУ ЮДАЇКИ

Тетяна Величко

Штетл. ХХІ век. Полевые исследования // сост. В. А. Дымшиц, А. Л. Львов, А. В. Соколова. — С.Пб. : Издательство европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. — 292 с. — (Studia Ethnologica, вып. 5).

За останні десятиріччя активізувалися польові дослідження, спрямовані на вивчення не тільки традиційного пласту культури, але й різноманітних аспектів сучасного буття. Різноманітні методи аналізу текстів інтерв'ю обумовлюють і різні інтерпретаційні методики. Цікавою спробою поєднання різних методів запису інтерв'ю (від вільного наративного інтерв'ю до структурованого) і його аналізу є зазначене наукове видання.

Автори статей базуються насамперед на польових матеріалах, зібраних під час польових шкіл 2005–2007 років у Могилеві-Подільському, Балті (Одеська обл.), Тульчині (Вінницька обл.). Упродовж 2005–2007 років Центр «Сефер» у співпраці з Центром «Петербурзька юдаїка» проводив польові школи в цих містах, під час яких студенти та викладачі з Росії, України, США не тільки проводили аудиторні заняття, але й записували інтерв'ю з місцевими жителями.

Укладачі збірника справедливо зазначають, що попри певні недоліки, це перше за останні вісімдесят років етнологічне видання, у якому представлені матеріали висвітлюють різні аспекти етнокультури єврейського населення: родильні (С. Амосова, С. Ніколаєва), весільні обряди (О. Львов, В. Федченко), народні уявлення (М. Каспіна).

Увагу дослідників привернули сучасні єврейські громади, що пережили лихоліття ХХ ст. і зберегли певну етнокультурну своєрідність. Представлена збірка статей ілюструє, як відбувався на пострадянському просторі розвиток етнологічної науки, пошук нових предметів дослідження, перехід від зосередженості на традиційності культури до пошуків сучасних

форм її побутування. Один з авторів-укладачів збірника, О. Львов, у вступній частині збірника підкреслює, що перші поїздки співробітників Центру «Петербурзька юдаїка» ще на початку 1990-х років були скоріше пошуками втраченого світу єврейського містечка, і тільки з часом дослідникам вдалося роздивитися у сучасному матеріалі аспекти, що заслуговують на наукове вивчення. Дослідження 2000-х років уже були спрямовані на вивчення сучасної культури та пам'яті про минуле єврейських громад у містечках України. Автори збірки спрямовують наукові студії на дослідження міської культурної традиції (М. Лур'є), економічні аспекти єврейського весілля (С. Ізард); особливе місце посідають проблеми пам'яті (О. Соколова, М. Хаккарайнен).

Низка авторських статей, присвячена різним аспектам народної культури і сучасного побуту, базується на широкому колі питань: «Як змінився побут мешканців єврейських містечок за радянських часів?», «Чи можливо знайти в сучасній культурі представників єврейської громади єврейський фольклор в традиційній формі?», «Яким уявляють своє минуле жителі досліджуваних міст?» тощо. Досвід вивчення цих питань викладено у статтях збірника.

Особливою полемічністю вирізняються статті О. Львова. Розглядаючи проблему між-етнічних стосунків, автор зосереджує увагу на сюжетах про мацу і т. з. «кровавий навет». Спираючись на польові матеріали, дослідник критикує (на жаль, не завжди коректно, виходячи за рамки наукових студій) підходи московської дослідниці О. Белової. О. Львов не згоден з інтерпретаціями сюжетів про «до-

давання у мацу крові» у ритуальних цілях як прояви страху перед «чужими» та пропонує розглядати «легенду про мацу» в ракурсі детального обстеження «практики пригощання мацою». Висновки автора, на наш погляд, суперечливі. Автор доходить висновку, що записані під час експедиції сюжети про мацу не слід розглядати як прямі прояви антисемітизму, вони підштовхують до роздумів про те, що пригощання мацою є «однією з практик перевірки міжетнічних стосунків». Водночас автор не відкидає зв'язок «легенди про мацу» з антисемітизмом. На наш погляд, як би автор не намагався відійти у своїх інтерпретаціях польових сюжетів від схеми «свій — чужий», зробити це остаточно йому не вдається.

Водночас не можна не погодитися з твердженням автора, що «непродумана» презентація та інтерпретація фольклорних сюжетів може бути небезпечною.

Безперечну наукову цінність мають матеріали з етнографії та фольклору євреїв Поділля, надруковані в другій частині збірника. У публікації фольклориста М. Каспіної «Уявлення про дурне око» наводяться фрагменти інтерв'ю з представниками єврейських громад. Спроби

порівняти цей матеріал з уявленнями українців Поділля носять побіжний характер, хоча знайомство з ними дають можливість дійти висновку про побутування одних й тих самих вірувань як в українському середовищі, так і в сусідів-євреїв.

Спільність окремих народних уявлень євреїв і українців, що мешкали по сусідству, на прикладі комплексу уявлень про дородову і післяродову поведінку жінки підкреслюють С. Амосова та С. Ніколаєва, автори статті «Людина народилася: помітки про єврейський родильний обряд».

Цінним доробком учасників шкільно-експедицій можна вважати запис єврейських пісень на їдиш, мові, яка вже вийшла з широкого побутування єврейських громад.

Збірник «Штетл, ХХІ ст.» став важливою віхою не тільки в розвитку юдаїки, як це підкреслюють укладачі, а й значною подією у розвитку етнологічної науки на сучасному етапі. Автори досліджень базуються на мало відомому матеріалі, зібраному на Поділлі, і розкривають різноманітні аспекти як етнокультури єврейської громади, так і питання міжетнічних стосунків.